

ДОСВІД ВНУТРІШНЬОЦИКЛОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДИСЦИПЛІН EXPERIENCE OF INTRA-CYCLE INTEGRATION OF DISCIPLINES

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасної педагогіки – запровадженню інтегративного підходу до викладання дисциплін. Зокрема, показано, що інтегративний підхід сьогодні переходить від узгодження змісту освіти до глибокої взаємодії, обґрунтованої інтеграції знань, умінь та елементів мислення майбутнього. У статті зазначено, що загальнопедагогічна функція інтеграції знань полягає насамперед у забезпеченні єдиного підходу до розуміння ролі і можливостей знань у навчальному, розвиваючому та виховному аспектах. Показано, що проблема інтеграції змісту освіти набула особливо важливого значення у зв'язку з тим, що його оновлення передбачає включення в цей зміст не тільки нової інформації з традиційних шкільних предметів та нових наук і галузей знань, які раніше не вивчалися в школі. Підсумовано, що таке розширення змісту освіти не може здійснюватися чисто механічно, шляхом простого додавання до вже наявних нових навчальних курсів і предметів, бо це може призвести до ще більшого перевантаження учнів, яке і так є надмірним. Лише частково може бути розв'язана ця проблема шляхом перерозподілу часу між традиційними і новими навчальними предметами, ще меншою мірою – шляхом заміни одних навчальних предметів іншими. Тому суперечність, яка існує і весь час загострюється між обмеженістю навчального часу і обсягом матеріалу і постійним зростанням обсягу наукової інформації, може бути подолана лише шляхом ущільнення цієї інформації, її відповідної інтеграції. Зазначається, що взаємозв'язки гуманітарних і загальнотехнічних дисциплін приховані. Інтегративний підхід до вивчення різноциклових дисциплін ґрунтується на взаємодії понять і образів із використанням наукового і художнього способів освоєння дійсності. Таким чином, інтеграція знань здійснюється в різноманітних формах на різних рівнях і в різних галузях пізнання.

Ключові слова: різноциклові дисципліни, навчальними предметами, інтегра-

ція змісту освіти, інтегративний підхід, зміст освіти.

The article is devoted to one of the current problems of modern pedagogy – the introduction of an integrative approach to teaching disciplines. In particular, it is shown that the integrative approach today goes from harmonizing the content of education to deep interaction, sound integration of knowledge, skills and thinking elements of the future. The article states that the general pedagogical function of knowledge integration is primarily to provide a unified approach to understanding the role and opportunities of knowledge in the educational, developmental and educational aspects. It has been shown that the problem of integrating the content of education has become especially important due to the fact that its updating involves the inclusion in this content not only new information on traditional school subjects, but also new sciences and fields of knowledge not previously studied in school. It is concluded that such an expansion of the content of education cannot be done purely mechanically, by simply adding to existing new courses and subjects, because it can lead to even greater overload of students, which is already excessive. This problem can only be partially solved by redistributing time between traditional and new subjects, and even less by replacing some subjects with others. Therefore, the contradiction that exists and is constantly exacerbated between the limited study time and the amount of material and the constant growth of scientific information can be overcome only by consolidating this information, its appropriate integration. It is noted that the relationship between the humanities and general technical disciplines is hidden. The integrative approach to the study of various cycles is based on the interaction of concepts and images with the use of scientific and artistic methods of mastering reality. Thus, the integration of knowledge takes place in various forms at different levels and in different fields of knowledge.

Key words: multicycle disciplines, subjects, integration of educational content, integrative approach, educational content.

УДК 378.016:5:113
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-2.4>

Пастирська І.Я.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми в загальному вигляді. У педагогіці останніх десятиліть ХХ ст. змінюється функція інтеграції в освіті, стаючи механізмом процесу гуманізації як нової парадигми сучасної освіти та науки. Тому у процесі оновлення змісту освіти принцип інтеграції робиться необхідним компонентом для організації навчально-виховного процесу.

Початковим етапом формування системи гуманітарних знань є формування менших за обсягом і кількістю елементів систем, які базуються на декількох курсах гуманітарних дисциплін. Зв'язки між гуманітарними дисциплінами є епізодичними, зазвичай кожна з дисциплін вивчається ізольовано. Це зумовлює фрагментарні знання студентів із гуманітарних дисциплін. Міжпредметні зв'язки неспроможні виконати системотвірну функцію у

формуванні системи гуманітарних знань, тому саме інтеграція є дійовим засобом гуманітаризації знань, оскільки передбачає формування цілісної системи гуманітарних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні десятиліття інтеграцію дисциплін та різних педагогічних явищ досліджували С. Гончаренко, Р. Гуревич, Л. Дольнікова, Б. Камінський, І. Козловська. Загалом проблема інтеграції змісту у межах природничих і гуманітарних дисциплін досліджувалася доволі широко, однак доволі однобічно. Більшість праць стосуються правової, економічної чи мистецької підготовки. Не завжди автори вказують підставу інтеграції. Спостерігаються випадки, коли інтеграцією називають міжпредметні зв'язки.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Педагоги західних країн докладають значних зусиль з метою гуманізації та гуманітаризації змісту освіти, модернізації змісту навчальних предметів з урахуванням реалій наукового та культурного поступу, впливу глобалізаційних та інтеграційних процесів на розвиток національних освітніх систем, а також з метою забезпечення високої якості знань, системного і систематичного їх надання усім і кожному протягом усього життя.

Проблема співвідношення гуманітарних і природничо-математичних дисциплін у змісті знань була і залишається однією з найбільш дискусійних. У вітчизняній педагогіці проблема внутрішньоциклової інтеграції змісту є не до кінця дослідженою і тому потребує розгляду й аналізу.

Мета статті – висвітлити загальнопедагогічний характер проблеми інтеграції змісту природничих й гуманітарних дисциплін; показати, що інтегративні освітні процеси у сфері навчальних дисциплін базуються на методологічних та загальнонаукових передумовах інтеграції гуманітарних та природничих наук, а також наголосити на важливості запровадження інтегративного підходу до викладання дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Інтеграція гуманітарних знань «як основний інструментарій їх формування у цілісну систему дає можливість реально сформулювати функціонально повний мінімум гуманітарних знань на противагу простому збільшенню обсягу гуманітарних знань, яке переважує навчальний процес і не спроможне позитивно впливати на розвиток загальної та професійної культури фахівця» [1]. Інтеграція гуманітарних знань орієнтує на пошук не лише зовнішніх засобів гуманітаризації і розширення у навчальних планах циклу гуманітарних дисциплін, а й на пошук якісно нових інтегративних підходів до структурування та мотивації знань з гуманітарних дисциплін. Водночас гуманітарні дисципліни доцільно розглядати не тільки як складник професійної підготовки спеціалізованих знань, а як атрибутивний компонент відтворення цілісної соціально-культурної особистості. Інтегративний підхід передбачає координацію цілей навчання гуманітарних дисциплін, формування професійної та загальної культури студентів, формування мінімальної функціонально повної бази гуманітарних знань для цього тощо.

Загальною тенденцією сучасної освіти є прямий зв'язок між престижністю вищого навчального закладу і кількістю годин на вивчення мов, історії, культури, незалежно від спеціальності. Поліцентрична інтегративна модель навчального плану за умов ідейного і культурного плюралізму, безперечно, є спробою стабілізувати світоглядну культуру майбутнього спеціаліста, відкриває пер-

спективи для розвитку його особистості та відтворення продуктивної моделі його професійної діяльності. Цікавим для вітчизняної педагогічної освіти є також зарубіжний досвід актуалізації аксіологічного потенціалу культурологічного знання. Знання, що базуються на цінностях та індивідуальному життєвому досвіді майбутніх учителів, сприймаються ними як значущі, формують усталену систему цінностей, що реалізується у практичній діяльності. «Інструментальне розуміння культурологічної освіти як засобу формування творчої особистості майбутнього спеціаліста поширене у зарубіжній педагогічній теорії та практиці, оскільки воно пов'язане із соціальним замовленням на спеціалістів, здатних до активної творчості у нестандартних професійних ситуаціях у сучасному динамічному світі» [2].

О. Столяренко обґрунтовує потребу інтеграції всіх людинознавчих дисциплін для якісного засвоєння знань, важливих для формування гуманістичного світогляду. На його думку, це сприятиме розвитку гуманістичного виховання взагалі, за умов глобалізації сучасного світу зокрема [3]. Загроза бездуховності спричинюється і тим, що в процесі практичної діяльності виявлені закономірності природи отримують утилітарне призначення. Таке виявлення і застосування законів об'єктивного світу, по суті, є творчим процесом. Подальше ж багаторазове використання відкритого природного і сконструйованого технологічного процесу вже не вимагає ні нових знань, ні нового творчого, духовного акту. Настає етап, «коли духовність “виштовхується” з трудового процесу, а сама праця набуває ознак рутинності, бездуховності» [4]. Така метаморфоза засобу і мети дає згубні наслідки у сфері духовності, створюючи умови і водночас виступаючи причиною деградації людських ідеалів, моральних засад.

Зараз гостро стоїть питання про необхідність включення в зміст шкільної освіти різноманітних знань про суспільство: філософських, соціологічних, економічних, політологічних, правничих, культурологічних, демографічних, етнографічних та інших. Включити усі ці знання в зміст шкільної освіти у вигляді окремих навчальних предметів, як уже зазначалося, неможливо. Обмежитися лише введенням окремих з цих курсів, наприклад «Основ правознавства», або вкрапленням елементів цих знань у шкільні курси історії та географії, як це робиться зараз, теж недостатньо, оскільки у цьому разі наукова галузь суспільствознавства відображається у змісті шкільної освіти лише фрагментарно. Тому і тут найбільш оптимальним виходом з цієї ситуації уявляється інтеграція змісту суспільствознавчої шкільної освіти.

Єдиним сьогодні обов'язковим суспільствознавчим шкільним курсом є курс з основ правознавства, певними модифікаціями якого висту-

пають також шкільні курси з прав людини та громадянознавства. Повністю визнаючи необхідність правової освіти і правового виховання школярів, водночас необхідно зазначити, що правові знання, навіть коли вони доповнюються політологічними знаннями, теж є недостатніми для цілісного, багатогранного розуміння суспільства, яке вимагає включення в зміст освіти також соціологічних, культурологічних, економічних та інших знань про суспільство. Проте включення усіх цих знань у зміст шкільної освіти у вигляді окремих навчальних предметів через різні причини і насамперед через обмеженість навчального часу – неможливе. Це також є свідченням того, що єдино можливий шлях представлення змісту суспільствознавства у змісті шкільної освіти – створення і запровадження інтегрованих шкільних курсів. Порівняння змісту розроблених на релігійній («Основи християнської етики», «Мій світ і я» та інші) чи філософській («Вступ до світу ідей», «Філософія для дітей», «Світ і людина») основі світоглядних курсів свідчить про те, що в деяких з них суспільствознавча тематика або зовсім не представлена, або представлена дуже бідно. Головним принципом у процесі глобальної освіти визнається принцип цілісності, згідно з яким головний предмет вивчення – суспільство – повинен зберігати свій цілісний характер, щоб гарантувати розуміння взаємозалежності сьогоденного світу. Така цілісність забезпечується шляхом інтеграції змісту освіти на основі концептуальних тем і ключових понять, таких як взаємозалежність, зміна, культура, національний та інтернаціональний розвиток, екологічні проблеми, права людини та інших.

На цьому етапі розглядаються форми інтеграції суспільствознавчого змісту в інтегрованих шкільних курсах «Суспільствознавство», «Людина і суспільство», «Людина і світ», «Світ сучасної людини». [5] Аналіз змісту наявної суспільствознавчої шкільної освіти з погляду його відповідності змісту і структурі сучасних знань про суспільство дає можливість встановити, що, по-перше, далеко не всі важливі науки про суспільство представлені у змісті освіти, а по-друге, під час визначення змісту освіти не враховуються різні структурні рівні, на яких існує сучасне суспільствознавство. Обсяг часу, який виділяється зараз на вивчення в школі суспільствознавчих дисциплін, є недостатнім для реалізації попередніх чинників, тому він повинен бути збільшений. Але якщо враховувати потреби й інших освітніх галузей, таке збільшення не може бути дуже значним, тому найбільш перспективним розв'язанням означеної проблеми може бути лише включення в зміст базової шкільної освіти інтегрованих суспільствознавчих курсів, які б доповнювалися факультативними курсами з окремих суспільних наук.

Значна кількість праць присвячена професійній підготовці економістів. Серед цих праць заслуговує уваги докторська дисертація Є. Іванченко [6] щодо системи інтегрованої підготовки економістів, метою і результатом якої є формування мультиплікативної компетентності майбутнього економіста, визначено її компоненти, критерії ефективності її функціонування та їх показники; систематизовано інтегративні процеси у професійній підготовці майбутніх фахівців, які виокремлено у види інтеграції: інтеграція наукових знань; інтеграція досвіду різних наукових шкіл у процес навчання фахівців; інтеграція інформаційних технологій в освіту майбутніх фахівців; соціокультурна інтеграція; інтеграція «безкоштовної» освіти для всіх та платних послуг за вибором студентів або батьків; територіальна інтеграція; міжпредметна інтеграція; інтеграція теоретичного та виробничого навчання; інтеграція інноваційних технологій в освіту майбутніх фахівців; інтеграція суб'єктів навчально-виховного процесу; інтеграція знань, практичних умінь, навичок, якостей, досвіду професійної та соціальної діяльності.

Останнім часом увагу дослідників привертає проблема інтеграції мистецьких знань, зокрема, в системі професійної художньо-естетичної підготовки майбутніх вчителів музики і світової художньої культури. Водночас інтегративний підхід до вивчення мистецтва, на думку науковців, дає можливість розглядати зміст художньої освіти як складну цілісну систему. В педагогічному аспекті просторові компоненти музичного образу в комплексі з іншими художніми компонентами можуть стати засобом реалізації принципу широкої інтеграції у діалозі з іншими видами мистецтв: «горизонтально» (використання власного чуттєвого досвіду під час вивчення різноманітних мистецьких творів); «вертикально» (відчуття «зв'язку часів», наскрізний погляд на історичний аспект діалогу мистецтв і культур). У системі гуманітарних дисциплін інтеграція правових знань займає значне місце. Яскравим прикладом цього є дисертація В. Смірної [7], у якій вона розробила та обґрунтувала структуру змісту правових знань для студентів професійно-педагогічного коледжу як основу їх інтеграції, а також виявила організаційно-методичні умови реалізації інтегрованого підходу до структурування змісту правових знань у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у професійно-педагогічному коледжі. Йдеться про те, що інтегрується зміст правових знань, а саме теоретичні знання, знання про способи діяльності та знання, що регулюють правову поведінку, з технологіями реалізації інтегрованих знань в умовах, наближених до реальних професійних ситуацій. Для реалізації інтегрованого підходу до структурування змісту правових знань, на думку В. Смірної, варто використовувати інтерактивні форми і методи навчання правових дисциплін, а

інтегрований зміст правових знань спрямувати на формування у майбутніх фахівців мотивації учіння. Також у своїй праці вона визначила критерії ефективності реалізації інтегрованого підходу до структурування змісту правових знань в умовах професійно-педагогічного коледжу, уточнила теоретичний зміст понять «структурування змісту правових знань», «юридична клініка у професійно-педагогічному коледжі», теоретично обґрунтувала рівні інтеграції правових знань, що своєю чергою дало їй змогу удосконалити деякі програми навчальних дисциплін, зокрема: «Основи правознавства», «Правознавство», програму спецкурсу «Юридична клініка», комплекс методичного забезпечення дисциплін «Основи правознавства», «Правознавство» для студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

Висновки. У педагогіці XXI ст. функція інтеграції в освіті змінюється, стає механізмом процесу гуманізації як нового рівня розвитку сучасної освіти та науки. Можна зробити висновок, що важливо і доцільно розглядати гуманітарні та природничі знання у єдиній системі. Саме тому принцип інтеграції стає важливим етапом у формуванні стратегії оновлення змісту освіти, організації навчально-виховного процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вознюк О.М. Формування системи гуманітарних інтегрованих знань студентів технічних університетів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. «Теорія та методика освіти». Вінниця, 2004. 270 с.
2. Шевнюк О.Л. Культурологічна підготовка вчителя: теорія і практика. Київ, 2003. с. 252.
3. Столяренко О. Інтеграція людинознавчих знань у гуманістичному вихованні школярів. *Рідна школа*. 2006. № 4. С. 14–18.
4. Мельник В.П. Філософські проблеми технікознавства (гносеологічні та предметно-перетворювальні аспекти). Львів : Світ, 1994. 180 с.
5. Арцишевська М.Р. Теоретико-методичні засади інтеграції знань про суспільство у змісті шкільної освіти : дис... канд. пед. наук : 13.00.09. Луцьк, 2000. 188 с.
6. Іванченко Є.А. Теоретико-методичні засади системи інтегративної професійної підготовки майбутніх економістів : дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук 13.00.04 /. Одеса, 2011. 395 с.
7. Смірнова В.О. Інтегрований підхід до структурування змісту правових знань у професійно-педагогічному коледжі : автореф. дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ, 2009. 20 с.